

Голові разової спеціалізованої
вчені ради ДФ 64.502.010
у Науково-дослідному інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Стасиса НАПрН України
доктору юридичних наук, доценту
Олександру Пащенку

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Ященко Андрія Миколайовича
на дисертацію Олійниченко Ангеліни Євгенівни
на тему «Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, що
застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насилиство»,
що подана до разової спеціалізованої вчені ради
на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Правове реагування на порушення кримінально-правових заборон, передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України), традиційно здійснюється органами кримінальної юстиції завдяки застосуванню низки каральних заходів кримінально-правового характеру, провідне місце серед яких посідає покарання. Але окрім покарання у кримінальному законодавстві України знаходить своє нормативне вираження й низка інших відмінних від нього заходів кримінально-правового впливу, заснованих як на примусі чи недоцільноті здійснення подальшого кримінального провадження, так і на заохочені позитивної посткримінальної поведінки особи.

Одним із таких інших заходів кримінально-правового характеру, що засновані на примусі, є обмежувальні заходи (ст. 91-1 КК України). Будучи за свою суттю заходами безпеки, вони є втіленням у національному кримінальному законодавстві, відображеніх у Конвенції Ради Європи про запобігання насилиству стосовно жінок і домашньому насилиству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) та Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилиства (Ланцаротська Конвенція), кращих світових стандартів та практик боротьби з домашнім насилиством.

За справедливим зауваженням здобувачки, поява цих інших відмінних від покарання заходів кримінально-правового характеру обумовлює необхідність:

аналізу їх змісту, місця та ролі в системі заходів кримінально-правового характеру; з'ясування відмінностей від спеціальних заходів протидії домашньому насильству, передбачених в інших галузях національного законодавства; вирішення окремих питань і протиріч, пов'язаних із практичним їх застосуванням з дотриманням принципу індивідуалізації під час покладання на кривдників; визначення перспектив функціонування у кримінальному законодавстві України.

З огляду на викладене варто акцентувати: немає щонайменшого сумніву в тому, що обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, – надзвичайно важлива теоретико-прикладна проблема. У зв'язку з цим, робота Ангеліни Євгенівни Олійниченко заслуговує лише підтримки й схвальної оцінки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з науково-дослідною роботою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Стасіса НАПрН України «Проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України» (номер державної реєстрації 0117U000285). Проблематику дисертаційної роботи узгоджено із Стратегією розвитку наукової діяльності Національної академії правових наук України на 2016–2022 рр. (затверджено загальними зборами НАПрН України від 03.03.2016 р.); Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Стасіса НАПрН України на 2016–2020 рр. (затвердженою протоколом вченої ради від 25.05.2016 р. № 5); Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Стасіса НАПрН України на 2021–2025 рр. (затвердженою протоколом вченої ради від 24.03.2021 р. № 3).

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується кількома чинниками – широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, вивченням законодавства про кримінальну відповідальність України та відповідного законодавства зарубіжних держав, веденням коректної полеміки, вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила досягнути мету дослідження та у повному обсязі виконати поставлені авторкою дослідницькі завдання. Їх реалізацію підтверджує й аналіз загальних висновків дисертації.

Здобувачкою опрацьовано достатню кількість наукових та нормативно-правових джерел (171 найменування), які представляють роботи українських та зарубіжних фахівців з теорії держави і права, кримінального, кримінального процесуального права, кримінології та інших галузей наук гуманітарного профілю.

Результати наукового дослідження, що виносяться на захист, отримані за допомогою правильно обраного дослідницею наукового інструментарію. Робота виконувалася за допомогою гармонійного поєднання загальнонаукових та

спеціальних методів наукового пізнання. Серед них: історико-правовий, філософський (діалектичний), догматичний, порівняльно-правовий (компаративістський), системно-структурний, формально-логічний, статистичний (емпіричний) методі, а також метод моделювання.

На особливу увагу заслуговують додатки праці (с. 220–332). Зокрема, вражає Додаток Ж1 – Результати аналізу судової практики щодо застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пов’язане з домашнім насилиством (вивчено та узагальнено 257 обвинувальних вироків, в яких приймалося рішення про застосування обмежувальних заходів); Додаток К – Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення обмежувальних заходів на виконання Конвенції Ради Європи про запобігання насилиству стосовно жінок і домашньому насилиству та боротьбу із цими явищами», зі всіма необхідними супровідними до нього документами; Додаток Л – Акт впровадження результатів дисертаційної роботи Комітетом ВРУ.

Емпіричну базу дослідження склали статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані в Україні кримінальні правопорушення, пов’язані з домашнім насилиством, за період з 2019–2023 рр.; дані статистичної звітності судової влади України за період з 2019–2023 рр. щодо осіб, які були засуджені за кримінальні правопорушення, пов’язані з домашнім насилиством; дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених судом рішень із кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних з домашнім насилиством щодо застосування обмежувальних заходів; соціологічне опитування суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насилиству та насилиству за ознакою статі, щодо обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пов’язане з домашнім насилиством; дані Державної установи «Центр пробації».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження оприлюднені у трьох наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій в іноземному науковому періодичному виданні. У сукупності ці друковані роботи здобувачки достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків її дисертаційного дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Результати дисертації пройшли відповідну апробацію, основні положення й висновки роботи обговорювались на засіданнях відділу дослідження проблем кримінального права НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Стасиса НАПрН України. Окремі

результати дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практических конференціях, а саме: «Актуальні проблеми протидії злочинності» (м. Харків, 23 грудня 2019 р.), «Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації» (м. Харків, 15 травня 2020 р.), «Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 29 травня 2020 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 29–26 лютого 2021 р.), «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (м. Умань, 22 квітня 2021 р.).

Практичне значення результатів дослідження не викликає сумнівів, оскільки викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого наукового дослідження питань, пов’язаних із застосуванням обмежувальних заходів кримінально-правового характеру до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пов’язане з домашнім насилиством; у нормотворчій діяльності – для уточнення та вдосконалення окремих норм кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та іншого законодавства України (*Акт впровадження результатів дисертації у діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності*); у правозастосовній діяльності – як рекомендації судовій практиці щодо призначення та застосування заходів кримінально-правового характеру у випадках домашнього насилиства; у правовиховній діяльності – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти, професійної правосвідомості та кваліфікації суддів та працівників правоохоронних органів; у навчальному процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять із дисциплін «Кримінальне право», підготовки підручників, навчальних посібників, науково-практических коментарів до КК України.

Визначаючи наукову новизну рецензованої роботи, слід вказати, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних теоретичних досліджень кримінально-правових заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насилиство. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну і практичну значимість, цілком достатні для роботи рівня дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Положення, які висуваються на захист, загалом вдало структуровані дисертанткою відповідно до встановлених вимог, є новими або містять значну частку новизни.

Зокрема, у дисертації вперше запропоновано криміналізацію насилиства за ознакою статі; обґрунтована необхідність розширення сфери застосування обмежувальних заходів, які передбачені у КК України, до кримінальних

правопорушень, пов'язаних з насильством за ознакою статі, та кримінальних правопорушень проти статової свободи та недоторканості особи; на підставі системного аналізу нормативно-правових заходів запобігання та протидії домашньому насильству, визначено місце обмежувальних заходів в системі заходів кримінально-правового характеру як найсуворішого примусового заходу, що має додатковий або альтернативний до покарання характер; запропоновано закріпити у вигляді методичних рекомендацій для працівників правоохоронних органів перелік питань, необхідних для правильної кваліфікації кримінально караного домашнього насильства.

Заслуговують на увагу наукові положення, що були удосконалені: позиція щодо відмежування обмежувальних заходів від інших заходів, що належать до системи заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з покаранням, зокрема, щодо належності обмежувальних заходів до заходів безпеки через їх відмінну правову природу, яка полягає в уbezпеченні потерпілих від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством; запропоноване розуміння поняття обмежувальних заходів кримінально-правового характеру як одного з різновидів державних спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству та запропонований системний підхід до поняття обмежувальних заходів із розмежуванням передумови, умов, підстав та видів обмежувальних заходів, як необхідних складових призначення обмежувальних заходів.

Безумовний інтерес становлять й окремі положення, що набули подальшого розвитку, а саме: підхід, заснований на вивчені досвіду зарубіжних країн, щодо доцільності передбачення у законі про кримінальну відповідальність серед обмежувальних заходів обов'язку особи, якій заборонено наблизатися до потерпілого, носити електронний засіб контролю; наукові позиції щодо застосування обмежувальних заходів до *неповнолітніх осіб*, які вчинили кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством або насильством за ознакою статі.

Дисертація містить низку інших аргументованих загальнотеоретичних і прикладних висновків та пропозицій, які сприймаються позитивно і можуть бути використані в процесі вдосконалення кримінального законодавства України та послужать основою для подальших наукових розвідок цієї проблематики.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Наукове дослідження складається з анотації, вступу, 3 розділів, що вміщують 9 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та 12 додатків на 114 сторінках.

Представленій у роботі матеріал побудований логічно і послідовно, дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог, викладено достатньо грамотно, літературною мовою, науковим стилем.

Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності (081 — «Право»). Дисертація є самостійною, завершеною роботою, у якій відсутні порушення академічної добросередньоти.

Анотація містить короткий зміст дисертації, який характеризує основні питання, що розглядаються у роботі, та дає можливість скласти уявлення про проблематику дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами.

У *вступі* обґруntовується вибір теми дослідження та її актуальність, висвітлюється ступінь її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, формулюються об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, визначаються теоретико-методологічні основи й нормативно-правова, інформаційна та емпірична бази дослідження, обґруntовується наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, форми апробації та структура дисертаційної роботи.

У *розділі 1* роботи авторка розглядає теоретико-правові основи обмежувальних заходів у законі про кримінальну відповідальність.

Так, у *підрозділі 1.1.* проаналізовано становлення обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, у законі про кримінальну відповідальність. Це дозволили авторці виокремити наступні етапи їх становлення: 1) посилення стурбованості міжнародної спільноти до питання домашнього насильства та прийняття низки міжнародних актів з відповідного питання (1979–2011 pp.); 2) підписання Україною Стамбульської конвенції (2011 р.); 3) підготовка та критика законопроекту № 4952 від 12.07.2016 р.; 4) прийняття Закону № 2227-VIII від 06.12.2017 р.; 5) прийняття Закону № 2229-VIII від 07.12.2017 р.; 6) набрання чинності Законом України № 2229-VIII (07.01.2018 р.); 7) набрання чинності Законом № 2227-VIII (11.01.2019 р.); 8) ратифікація Стамбульської конвенції від 20.06.2022 р.; 9) набрання чинності для України Стамбульської конвенції (01.11.2022 р.) (С. 30–50).

У *підрозділі 1.2.* дисертації аналізується сучасний стан дослідження обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (С. 51–61). У ньому, зокрема, авторка обґруntовує необхідність розмежування термінів «захід», «засіб», у тому числі «обмежувальні заходи», «обмежувальні засоби», «заходи безпеки» та пропонує в нормативно-правовому полі уживати саме термін «захід», не зважаючи на наявну критику з боку окремих вітчизняних дослідників (С. 51–54). Така позиція заслуговує на підтримку та схвалює оцінку.

Інтерес викликають положення *підрозділу 1.3. дисертації*, в якому вивчається міжнародний досвід та практика зарубіжних країн щодо обмежувальних заходів у кримінальному законодавстві. За його результатами здобувачка виокремлює три умовні підходи до питання запобігання домашньому насильству та захисту прав постраждалих від такого насильства, які притаманні розглядуваним зарубіжним країнам, зокрема: 1) відновлюально-примирливий, мета якого полягає у збереженні сім'ї, вирішенні конфлікту, усуненні наявних протиріч (цей підхід передбачає активне підключення до сім'ї та роботу з членами сім'ї психологів, соціальних працівників); 2) каральний, що передбачає певну юридичну відповідальність (адміністративну або кримінальну) за вчинення домашнього насильства; 3) охоронний, яким передбачено руйнування циклу насильства через створення дистанції між сторонами конфлікту (С. 61–83).

У *розділі 2* піддано аналізу обмежувальні заходи кримінально-правового характеру в різних системах державних заходів.

У межах *підрозділу 2.1.* дослідження заслуговує на увагу твердження, що система нормативно-правових заходів запобігання та протидії домашньому насильству складається із заходів щодо тимчасового обмеження прав та покладення обов'язків на кривдника, який вчинив домашнє насильство, а також із заходів, що застосовуються до особи, яка підозрюється, обвинувачується або вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством. Різновидами таких заходів є: 1) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; 2) направлення кривдника на проходження програми для кривдників; 3) терміновий заборонний припис стосовно кривдника; 4) обмежувальний припис цивільно-правового характеру; 5) обмежувальний захід кримінально-процесуального характеру, що застосовується до особи, яка підозрюється або обвинувачується у скoenні домашнього насильства та 6) обмежувальний захід кримінально-правового характеру. Ці заходи хоча й мають різні передумови, підстави, суб'єктів та строк призначення, але об'єднані єдиним наміром щодо захисту осіб, які потерпають від домашнього насильства на різних стадіях кримінальної процесуальної діяльності (С. 88–102).

У *підрозділі 2.2.* заслуговує на увагу позиція здобувачки, що обмежувальні заходи в системі заходів кримінально-правового характеру – це самостійний примусовий вид заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних із покаранням, що є додатковим до покарання (окрім позбавлення волі) та інших заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, має на меті захист і узбереження конкретних потерпілих від кримінально-протиправних посягань, запобігання правопорушенням та за своїм характером належить до заходів безпеки (С. 102–117).

У підрозділі 2.3. дослідження виглядає переконливою позицією авторки, згідно з якою правова природа обмежувальних заходів кримінально-правового характеру включає низку особливостей: унікальність; своєчасність; гуманістичність; збалансованість. Вона полягає у тому, що вони є найсуворішими заходами серед спеціальних заходів протидії домашньому насильству, зокрема, примусовими кримінально-правовими заходами, що мають додатковий до покарання характер або замінюють його і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством (С. 117–127).

Цілком логічним виглядає аналіз в розділі 3 дослідження причинно-факторного комплексу здійснення обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, передбачених ст. 91-1 КК України, та різновидів цих заходів кримінально-правового впливу.

У підрозділі 3.1. вдало акцентовано увагу на тому, що однією з найпоширеніших передумов застосування обмежувальних заходів є *кримінальний проступок, пов'язаний з домашнім насильством*, який кваліфіковано за ст. 125 КК України як умисне легке тілесне ушкодження. Зокрема, переважна більшість проступків, пов'язаних з домашнім насильством, припадає на ч. 1 ст. 125 КК України, що становить 73,1 % від усіх випадків, тоді як на ч. 2 ст. 125 КК України як передумову застосування обмежувальних заходів припадає 26,9 % випадків. Це зокрема є важливим аргументом у необхідності якнайшвидшого уточнення диспозиції ч. 1 ст. 91-1 КК України, в якій ця передумова відображена у формі злочину, пов'язаного з домашнім насильством, а не відповідного кримінального проступку (С. 130–152).

Підрозділ 3.2. присвячено підставам та умовам застосування обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство (С. 152–164).

У підрозділі 3.3. за результатами аналізу видів обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, цікавими є висновки дисертації, згідно з якими в переважній більшості справ, пов'язаних з домашнім насильством, видом обмежувального заходу стало направлення особи для проходження програми для кривдників або пробаційної програми (72,6 % від усіх справ). У свою чергу, заборона наблизатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин, застосована у 23,9 % справ; заборона перебувати в місці спільногоживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства – у 18,3 % справ; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб – у 12,2 % справ; обмеження

спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності, – у 2,5 % справ (С. 165–180).

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, варто звернути увагу на окремі протиріччя, спірні положення, які, на мою думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Дисертантка пропонує криміналізувати насильство за ознакою статі (ст. 126-2 КК України) та обґрутує необхідність передбачення у КК України визначення понять «кримінальне правопорушення, пов’язане з домашнім насильством» та «кримінальне правопорушення, пов’язане з насильством за ознакою статі» (С. 25, 314–317).

Все ніби правильно. Однак, на нашу думку, наведені у розробленому авторкою проекті Закону України положення, що визначають згадані поняття, є доволі обтяжливими та громіздкими. Між тим існують правила формулювання законодавчих дефініцій кримінально-правових понять, серед яких є правило повноти й стисlostі (Загиней З. Кримінально-правова герменевтика : монографія. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 140).

Крім того, чи варто взагалі надавати визначення аналізованим поняттям у законі про кримінальну відповіальність?

У чинному КК України, як відомо, наявні нормативно-визначені поняття: 1) корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією (Примітка 1 до ст. 45 КК України); 2) військового кримінального правопорушення (ст. 401 КК України).

Незважаючи на це, з огляду на наявні наукові розробки, присвячені використанню дефініцій в нормативно-правових актах, вкрадаються певні сумніви щодо доцільності закріплення у кримінальному законі вказаних дослідницею ініціатив.

Насамперед, слід зазначити, що у примітці 1 до ст. 45 КК України відсутнє змістовне формулювання поняття корупційних кримінальних правопорушень, а йдеться, насправді, про приналежність певних протиправних посягань до корупційних або таких, що пов’язані з корупцією, тобто про їх перелік. Поняття же військового кримінального правопорушення в окремих випадках носить декларативний характер, що яскраво засвідчено сучасною судовою практикою із застосування положень ст. 435-1 КК України: кваліфікацією цього протиправного посягання та призначення винній особі, яка не є суб’єктом вчинення військових кримінальних правопорушень, індивідуалізованого покарання.

У додаток до вказаного слід додати й те, що змістовне розуміння поняття кримінальних правопорушень, пов’язаних з домашнім насильством, сформовано правою позицією об’єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (постанова об’єднаної палати ККС ВС від 12 лютого 2020 року у

справі № 453/225/19 (проводження № 51-4000кмо19). В Особливій частині КК України також «присутні» ще й хуліганські, терористичні, насильницькі, резонансні, стратегічні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з охоронною діяльністю, та ін. Проте питання щодо нормативної визначеності їх дефініції у кримінальному законі не піднімається, принаймні, будь-якої «активності» в цьому сенсі не спостерігається.

2. На окремих сторінках дисертаційної роботи здобувачка доводить необхідність урахування інтересу дитини особи, яка постраждала від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насилиством, при призначенні обмежувальних заходів кримінально-правового характеру (С. 26). Вказане положення потребує додаткової аргументації, оскільки дитина, яка постраждала від кримінального правопорушення, є потерпілим від нього (ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК України). Зі змісту ст. 91-1 КК України вбачається, що обмежувальні заходи можуть бути застосовані до особи, яка вчинила домашнє насилиство, лише в інтересах потерпілого, яким вочевидь може бути як повнолітня, так і неповнолітня особа. Навіть, якщо у цьому випадку йдеться про так званих «рикошетних жертв», які, як відомо, є об'єктом вікtimологічних досліджень у кримінології, положення ст. 55 КПК України не свідчать про категоричну заборону й таких осіб визнавати потерпілими у кримінальному провадженні.

3. Аналізуючи поняття та місце обмежувальних заходів у системі заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з покаранням, дисертація наголошує на відмінностях обмежувальних заходів кримінально-правового характеру як кримінально-правових заходів та обмежувальних заходів як кримінально-правових наслідків вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насилиством. На її думку, така відмінність, має ґрунтуватися на встановленні співвідношення між терміном «інструменти» («засоби») та методи («способи»). Зокрема, для позначення «інструментів» більш влучним є поняття «заходи кримінально-правового характеру». Якщо ж ідеться про «методи», то доцільним є використання законодавчої конструкції «кримінально-правові наслідки» (С. 104). На наше переконання, така позиція потребує додаткової аргументації, оскільки термін «наслідок», як відомо, означає результат, тобто те, що виходить, випливає з чого-небудь. В українській мові термін «наслідок» уживається при зазначені причини, що дала названі в реченні результати. Отже, навряд чи законодавчій конструкції «кримінально-правові наслідки» відповідає термін «методи» («способи»).

У зв'язку з цим, уявляється, що відмінність між кримінально-правовими заходами та кримінально-правовими наслідками радше проводити через встановлення співвідношення між іншими категоріями: «статикою» і «динамікою».

Скажімо, криміально-правові наслідки вчиненого кримінального правопорушення за своєю суттю характеризують окрему конкретну форму правової регуляції – динаміку, тобто вони конкретизують загальне регулятивно-правове значення (результат) абстрактної (статичної) криміально-правової норми стосовно конкретної поведінки конкретної особи в конкретних умовах, у нашому випадку – у разі вчинення кримінального правопорушення, пов’язаного з домашнім насильством. Інакше кажучи, криміально-правові наслідки характеризують значення (результат) застосування абстрактної (статичної) криміально-правової норми з використанням методу примусу та дотриманням принципу індивідуалізації криміально-правового впливу.

4. На окремих сторінках дисертації, здобувачка підтримує висловлену у доктрині кримінального права пропозицію розглядати *кримінальну відповіальність як систему (взаємопов’язану сукупність) криміально-правових заходів*, що уособлюють збалансування їх примусового й заохочувального потенціалу, заснованого на поєднанні різних способів й прийомів здійснення криміально-правового впливу, які застосовуються державою з метою забезпечення виконання особами, які вчинили будь-який вид кримінального правопорушення, обов’язку зазнати передбачених законом обмежень її прав та свобод (С. 109). Вочевидь вказане розуміння кримінальної відповіальності є проявом новітніх уявлень про це унікальне правове явище, що «наскрізно» пронизує практично усі інститути кримінального права. Однак, нажаль, у дисертації Ангеліни Євгенівни більш детальне загальнотеоретичне пізнання кримінальної відповіальності як особливого елементу механізму криміально-правового реагування держави на порушення кримінально-правових заборон залишено без уваги. Адже навряд чи зі вказаного розуміння кримінальної відповіальності можна дійти висновку про те, що є: 1) сутністю кримінальної відповіальності; 2) які обов’язкові та (або) факультативні складові визначають її зміст; 3) які можуть бути форми існування такої відповіальності; 4) нарешті, яким чином в кримінальній відповіальності уособлюється заохочувальних потенціал? Скажімо, з одного боку, із запропонованого розуміння кримінальної відповіальності її змістом охоплюються усі кримінально-правові заходи реагування на вчинення будь-якого кримінального правопорушення. Однак обмежувальні заходи можуть бути реалізовані й поза межами кримінальної відповіальності, а тому вони не завжди можуть бути частиною (ознакою) кримінальної відповіальності. У науковому середовищі досить популярною є дефініція кримінальної відповіальності, згідно з якою її змістом є виключно вид та міра обмежень прав і свобод винного, тобто покарання. У зв’язку з цим, хотілося би почути від дисерантки її ставлення до зазначених аспектів розуміння такого визначального кримінально-правового явища як кримінальна відповіальність.

5. окремі сторінки дисертації присвячені визначенню поняття обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, з якого випливає, що такі засоби впливу є одночасно *обов'язками та обмеженнями і заборонами* (с. 114–115, 188). Уявляється, що поєднання в дефініції обмежувальних заходів вказаних формулювань навряд чи виправдано, хоча би з огляду на те, що за твердженням самої дослідниці, *обмежувальні заходи кримінально-правового характеру за своєю суттю є примусовими кримінально-правовими засобами і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством* (С. 189). Натомість розуміння обмежувальних заходів через категорію «*обов'язки*» свідчить лише про те, що вони застосовуються судом у порядку покладання безпосередньо на засудженого кривдника, про що, до речі, прямо зазначено у ч. 1 ст. 91-1 КК України. Вочевидь у такому разі ці «*обов'язки*» не можуть визнаватися примусовим, оскільки їх виконання залежить виключно від доброї волі кривдника, а не від діяльності відповідних державних органів. У зв'язку з цим, уявляється, що запропонована здобувачкою дефініція обмежувальних заходів потребує своєї конкретизації, а диспозиція ч. 1 ст. 91-1 КК України у цьому контексті – уточнення.

6. На сторінках дисертації авторка обґруntовує позицію, згідно з якою однією з підстав застосування судом обмежувальних заходів є інтерес потерпілого, що ґрунтуються на наявності безпосередньої небезпеки (С. 152, 191–192). З таким висновком здобувачки, якщо й можна погодитися, то лише в контексті того, що підставою, тобто тією виключною об'єктивною причиною неминучого застосування обмежувальних заходів, є наявність загрози безпосередньої небезпеки для потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Загроза безпосередньої небезпеки для потерпілого стосується будь-яких ситуацій домашнього насильства, в яких спричинення шкоди потерпілому виявляється неминучою або вона вже матеріалізувалася чи може настати знову (*Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Baite, 2019. С. 48–49.*).

Щодо власне «*інтересу потерпілого*» від кримінального правопорушення, то це формулювання характеризує не підставу застосування будь-якого обмежувального заходу, а скоріше загальні засади їх індивідуалізації, суть яких зводиться до оцінки суб'єктом правозастосованої діяльності потенційних ризиків, завдяки заздалегідь складеному плану керування ризиками безпеки, які стоять перед кожною окремою жертвою в кожному окремому випадку.

Однак, перелічені дискусійні позиції складають підґрунтя для подальших досліджень та продовження роботи щодо удосконалення наукової думки,

підтверджують творчий характер праці, яка добре підготовлена і належним чином оформленена. Зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на високий науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою. Слід констатувати, що дисертантка довела свою здатність самостійно здійснювати дослідження в галузі кримінального права та кримінології.

Усе вищезазначене дає підставу для наступного узагальненого висновку: дисертаційне дослідження **Олійниченко Ангеліни Євгенівни** на тему «**Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство**» відповідає спеціальності 081 «Право». Воно є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки кримінального права і кримінології. Дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства світи і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341), а її авторка – **Олійниченко Ангеліна Євгенівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент –

професор кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

«18» січня 2024 р.

Андрій ЯЩЕНКО